

ימי עיון בתנ"ך תשע"ז

מה בין ראב"ע לבין רשב"ם בפרשנות הפשט? (שיעור מס' 133)

ד"ר יהונתן יעקבס

1. רשב"ם בראשית א, א :

בראשית ברא אלהים - יבינו המשכילים, כי כל דברי רבותינו ודרשותיהם כנים ואמתים, וזהו האמור במסכת שבת (סג,א): הוינא בר תמני סרי שנין, ולא ידענא דאין מקרא יוצא מידי פשוטו. ועיקר ההלכות והדרשות יוצאין מיתור המקראות או משינוי הלשון, שנכתב פשוטו של מקרא בלשון שיכולין ללמוד הימנו עיקר הדרשה, כמו "אלה תולדות השמים והארץ בהבראם" (בר' ב,ד), ודרשו חכמים (ב"ר יב,ט): 'באברהם', מאריכות הלשון, שלא היה צריך לכתוב "בהבראם".

2. ראב"ע יסוד דקדוק הוא שפת יתר, מהדורת נחמיה אלוני, עמ' 85-86:

... וכל מבין לשמוע אם יפרש המקרא והוא לא עמד בסוד דקדוק לשון הקודש יגשש כעורים קיר והוא לא ידע במה יכשל, ובאמרו יש לפסוק עשרה טעמים יתהלל בנפשו ויעזז במחשבתו מעשרה שליטים ושמע השומע ונוספה גדולת מעלת חכמת המפרש.

והדבר הפך, כי בשומו טעמים רבים לפסוק לא ידע אי זה יכשר הזה או זה, גם יתכן שלא יחבר בפירושו פירוש האמת, כי כל מחבר ספר, נביא היה או חכם, טעם אחד לדבריו. רק רחבי לב יוסיפו, ויוציאו דבר מתוך דבר ופעם דרך דרש או דרך אסמכתא. על זה אמרו הקדמונים ז"ל אין מקרא יוצא מידי פשוטו.

3. ראב"ע רות ב, יז

ויהי כאיפה שעורים - פעם אחת שאלני אדם אחד מה טעם כאיפה שעורים? אמרתי לו אין טעם לשאילה הזאת, כי הכתוב סיפר מה היה. אז נקלותי בעיניו, ויאמר לי כי יש לו טעם, ואני החרשתי ממנו ולא שאלתי. והנה בא יום אחד אלי, ואמר לי כי יש לו טעמים רבים: האחד שראתה רות בדרך נבואה כי עתיד אחד מבניה להעמיד עמוד על שם בעלה (ראה מ"א ז, כא); וטעם איפה - תשעים וששה רימונים שהיו על העמוד (ראה יר' נב, כג) וזה בגימטריא. ופירוש שעורים - כמו 'שעורים', "כי כמו שער בנפשו" (מש' כג, ז). וטעם אחר ויהי - שתי מלות, ארמית גם עברית: 'ויי היא', כאשר ראתה שיתלה אבשלום שהוא מבניה. והנה כ"ף עם אל"ף רמז לשנות אבשלום במותו. ואחר כן איפה שעורים לשון רבים, בעבור היותו כבד עליו. וטעם אחר: כי תחילת אות כאיפה עם תחילת שעורים הם 'יש', שהיה צדיק גמור. אז שמח וישב לבו אל קרבו.

4. רשב"ם בראשית לו, ב

והראשונים, מתוך חסידותם נתעסקו לנטות אחרי הדרשות שהן עיקר, ומתוך כך לא הורגלו בעומק פשוטו של מקרא; ולפי שאמרו חכמים (ברכות כח, ב): 'אל תרבו בניכם בהגיון', וגם אמרו (ב"מ לג, א): 'העוסק במקרא - מדה ואינה מדה; העוסק בתלמוד - אין לך מדה גדולה מזו', ומתוך כך לא הורגלו כל כך בפשוטן של מקראות; וכדאמרין במסכת שבת (סג, א): הוינא בר תמני סרי שנין, וגרסינן כולה תלמודא, ולא הוה ידענא דאין מקרא יוצא מידי פשוטו.

5. ראב"ע שפה ברורה (מהדורת וילנסקי עמ' 288)

ואתה בני שים לבבך כי קדמונינו ז"ל מעתיקי המצוות פירשו פרשיות גם פסוקים לבדם גם מלות גם אותיות על דרך דרש, גם במשנה גם בתלמוד ובבריתות, ואין ספק כי הם ידעו הדרך הישרה כאשר היא. על כן אמרו כלל אין מקרא יוצא מידי פשוטו, והדרש הוא תוספת טעם. והדורות הבאים שמו כל דרש עיקר ושורש...

6. ראב"ע הקדמה לשיטה האחרת, הדרך הרביעית

ימי עיון בתנ"ך תשע"ז

כי פעם יפרשו הכתוב כמשפטו, על דרך פשוטו... יש מקומות שידרשו בו קדמונינו לזכר ולאסמכתא בעלמא, והם ידעו הפשט, כי להם ניתנה כל חכמה.

7. ראב"ע בראשית כב, ד

ביום השלישי - שיצא מבאר שבע. יש אומרים איך אמר אברהם ונשובה? ואחרים אמרו כי היה בדעתו להביא עצמיו. ואברהם דחם בדברים שלא יסורו עד שובו, ושלא ירגיש יצחק ויברח. וקדמונינו ז"ל אמרו (ב"ר נוח ועוד), שהיה יצחק בן שלשים ושבע כאשר נעקד. ואם מדברי קבלה - נקבל. ומדרך סברא אם זה נכון, היה ראוי שתהיה צדקת יצחק גלויה, ויהיה שכרו כפלים משכר אביו, שמסר עצמו ברצונו לשחיטה; ואין בכתוב מאומה על יצחק. ואחרים אמרו שהיה בן חמש שנים; גם זה לא יתכן בעבור שנשא עצי העולה. והקרוב אל הדעת, שהיה קרוב משלש עשרה שנה, והכריחו אביו ועקדו שלא ברצונו. והעד שאביו הסתיר הסוד ממנו ואמר "אלהים יראה לוי" (להלן, ת); כי אלו אמר לו אתה העולה, יתכן שיברח.

8. ראב"ע הקדמת 'ספר הקצר' (הפירוש הקצר לתורה)

הדרך השנית בחרוה פתלתולים... וזאת דרך הצדוקים כענן ובנימין, ובן משיח וישועה וכל מין, אשר בדברי מעתיקי הדת לא יאמין, והוא נוטה להשמאיל או להימין. וכל איש כרצונו יפרש הפסוקים, גם במצוות ובחוקים... וזה לנו האות שסמך משה על תורה שבעל פה, שהיא שמחה בלב ולעצם מרפא, כי אין הפרש בין שתי התורות ומיד אבותינו שתיהן לנו מסורות... והדרך החמישית מוסד פירושי עליה אשית והיא הישרה בעיני נוכח פני ה'... ובעבור הדרש דרך הפשט איננה סרה, כי שבעים פנים לתורה, רק בתורות ובמשפטים ובחוקים אם מצאנו שני טעמים לפסוקים, והטעם האחד כדברי המעתיקים, שהיו כולם צדיקים, נשען על אמיתם בלי ספק בידים חזקים...

9. ראב"ע ויקרא כה, מה

...ויתכן שחז"ל אמרו עבד כנעני על הגר הגר בארץ כנען, ואיננו כנעני בייחוסו, אם הם ידעו להוציא זה הדבר לאמיתו, כי דעתנו נקלה כנגד דעתם.

10. ראב"ע במדבר ה, ז

וחמישיתו יוסף עליו - אם הוא מתוודה מעצמו, ואם יש עדים עליו יוסיף שני חמישיות. ומעתיקי הדת אמרו חומש החומש, ודעתם רחבה מדעתנו.

11. ראב"ע במדבר לא, כג

אך במי נידה יתחטא - היה נראה לנו כי הוא מי אפר הפרה, כמו מי נדה לא זורק עליו. וחז"ל אמרו כי טעמו כשיעור המים שתרפץ בהם האישה הנידה. ודעתם רחבה מדעתנו.

12. ראב"ע דברים י, א

ארון עץ - אמרו המעתיקים ז"ל כי ארון אחר עשה משה בתחילה... ודעתם רחבה מדעתנו... כי היה נראה על דרך הפשט...

13. ראב"ע הקדמה לפירוש הקצר לדניאל

מימי הנחל הנובע הקרובים אל המעיין - זכים, וברחקם ממנו תרמסם רגל, ויתערבו במים זרים. על כן היו הראשונים, אשר היו אחרי הנביאים, רחבי לב, ויד דעת האחרונים תקצר, ואין משגת לקצה תכונתם. על כן נשען במצות ובחוקים ובמשפטים על דבריהם, ואף כי הדברים עתיקים; והם ז"ל דרשו וחקרו היטב דרכי התורות, עד שהוציאו לאור כל תעלומי המצוות.

ימי עיון בתנ"ך תשע"ז

ופירושי המקרא מלבד החוקים - פעם יפרשו כמשמעו, ופעם יוציאו דבר מתוך דבר, ופעם ידרשו, ופעם יסמכו, ופעם - דברי יחיד; וכלל אמרו (ראה שבת סג,א): 'אין מקרא יוצא מידי פשוטו'. ואני אברהם בן רבי מאיר, הידוע בן עזרא הספרדי, הואלתי לבאר ספר דניאל...

14. רשב"ם שמות יג, ט

לאות על ידך - לפי עומק פשוטו יהיה לך לזיכרון תמיד כאילו כתוב על ידך, כעין שימני כחותם על לבך. בין עיניך - כעין תכשיט ורביד זהב שרגילין ליתן על המצח לנוי.

15. ראב"ע הפירוש הקצר שמות יג, ט

והיה לך לאות על ידך ולזכרון בין עיניך - יתכן על ב' פירושים. האחד על דרך קשרם על גרורותיך כתבם על לוח לבך (משלי ג, ג) ויהי טעם לאות כמו סימן... והפירוש השני להיותו כמשמעו לעשות תפילין של יד ושל ראש. ובעבור שהעתיקו כן חז"ל, בטל הפירוש הראשון. כי אין עליו עדים נאמנים כמו שיש לפירוש השני.

16. ראב"ע הפירוש הארוך שמות יג, ט

והיה לך - יש חולקין על אבותינו הקדושים, שאמרו כי לאות ולזכרון על דרך כי לוית חן הם לראשך וענקים לגרורותיך (משלי א, ט) וגם וקשרתם לאות על ידיך (דברים ו, ח) כמו קשרם על לוח לבך תמיד (משלי ו, כא). גם וכתבתם על מזוזות ביתך (דברים ו, ט) כמו כתבם על לוח לבך (משלי ג, ג)... ואין זה דרך נכונה. כי בתחילת הספר כתוב משלי שלמה, והנה כל מה שהזכיר הוא דרך משל, ואין כתוב בתורה שהוא דרך משל חלילה. רק הוא כמשמעו, על כן לא נוציאנו מיד פשוטו, כי בהיותו כמשמעו איננו מכחיש שקול הדעת...

17. ראב"ע במדבר טו, לח-לט

ועשו להם ציצת - יתכן על שני פירושים. האחד שיעשו ציצית כמו בציצית ראשי (יחזקאל ת, ג) והם החוטים היוצאים שאינם ארוגים. על כנפי בגדיהם - על כל בגד חלוק או מכנסים, כי אם תחלקוה הנה הוא כדמות כנף... והפירוש השני כאשר העתיקו חז"ל. ובעבור שיש עדים נאמנים על הפירוש השני בטל הראשון. והם העתיקו כי זאת המצווה עם בגד שיש לו ארבע כנפיים והציצית הם הגדילים...

